

IN THEIR OWN VOICES

Zorla Yerinden Edilmeye İlişkin
Kapsayıcı ve Kurban Odaklı
Belgelendirme ve Anma Kılavuzu

GIJTR

Global Initiative for Justice
Truth & Reconciliation

ULUSLARARASI VICDAN MEKÂNLARI KOALİSYONU HAKKINDA

Uluslararası Vicdan Mekânları Koalisyonu (ICSC), toplumların insan haklarına ilişkin mücadelelerini hatırlamaya ve modern yankılarını ele almaya onları da dahil ederek daha adil ve barışçıl bir gelecek inşa etmeye adanmış müzeler, tarihi sit alanları, arşivler ve anıtlardan oluşan küresel bir ağıdır. 1999 yılında kurulan ICSC şu anda 80 ülkede 370'in üzerinde Vicdan Mekânı üyesine sahiptir. ICSC bu üyeleri bağışlar, iletişim ağları ve eğitim aracılığıyla desteklemektedir.

International Coalition of
SITES of CONSCIENCE

www.sitesofconscience.org.

Kapak fotoğrafı: "Taivan Tarihi Ulusal Müzesi"
National Museum of Taiwan History (NMTH), Taivan

KÜRESEL ADALET, DOĞRULUK VE UZLAŞI İNİSİYATIFI HAKKINDA

Dünya genelinde, devasa insan hakları ihlalleri mirasının baskıcı rejimlerden katılımcı ve demokratik yönetim formlarına geçiş sürecine gölge düşürdüğü ülkelerde acil bir adalet, doğruluk ve uzlaşma ihtiyacı mevcuttur. Ancak, mevcut geçiş dönemi adalet modelleri, barışçıl ve sürdürülebilir bir geleceği güvence altına alma noktasında hayati öneme sahip olan yerel ve marjinal toplumların değerli seslerini sıklıkla göz ardı etmektedir. Uluslararası Vicdan Mekânları Koalisyonu'na (ICSC) öncülük eden Küresel Adalet, Doğruluk ve Uzlaşma İnisyatifi (GIJTR), geçiş dönemi adaletine kurban odaklı, iş birlikçi yaklaşımlar getirerek bu boşluğu kapatmak adına yerel toplumlar, sivil toplum kuruluşları ve hükümetlerle iş birliği yapmayı amaçlamaktadır.

AFGANİSTAN İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ KURULUŞU (AHRDO) HAKKINDA

Afganistan İnsan Hakları ve Demokrasi Kuruluşu (AHRDO), zulüm suçlarını soruşturup belgelendirerek, uluslararası adalet mekanizmaları gibi kurban odaklı adaleti savunarak, topluluklar arası barışı ve diyalogu benimsemek üzere kültürel ve sanatsal inisiyatifler tasarlayarak ve ülkedeki derinleşmiş dokunulmazlık ve geniş ölçekte kökleşmiş olan savaş ve şiddet ortamına bir antidot olarak milyonlarca savaş kurbanının toplumsal hafızasını ve anılarını geliştirerek Afganistan'da insan haklarını, demokrasiyi ve adaleti desteklemeye adanmış bağımsız, hükümet dışı ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur.

BU KILAVUZ HAKKINDA

Mart 2024'te yayınlanmıştır, *In Their Own Voices: A Manual for Inclusive, Victim-Centered Documentation and Memorialization of Forced Displacement* (Zorla Yerinden Edilmeye İlişkin Kapsayıcı ve Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma Kılavuzu), zorla yerinden edilen insanların kendi hikâyelerini şekillendirmelerinde ve karar verme süreçlerine anlamlı ve adil biçimde katılmalarında destek sağlayacak kapsayıcı ve kurban odaklı belgelendirme ve anma yaklaşımlarını benimseme noktasında rehberlik sağlamaktadır.

Bu kılavuz, 12-14 Eylül 2023 tarihleri arasında ICSC ve AHRDO tarafından düzenlenen *In Their Own Voice: Inclusive and Victim-Centered Documentation and Memorialization of Forced Displacement* (Zorla Yerinden Edilmeye İlişkin Kapsayıcı ve Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma) adlı sanal kapasite oluşturma atölyesini temel almaktadır. ICSC çalışanları ve Gambia, Myanmar, Güney Afrika ve Suriye'den uzmanlardan oluşan bir havuz moderatörlüğündeki atölye, ICSC'nin hem [Küresel Doğruluk ve Uzlaşma İnişiyatifi](#) belgelendirme ve anma çalışmasına hem de türünün tek örneği olan [Kayıt Metodolojisini Düzeltme](#) adlı çalışmasına dayanmaktaydı. Kılavuz ayrıca, şu çalışmanın bir parçası olarak zorla yerinden edilen insanlarla kapsayıcı ve kurban odaklı belgelendirme ve anma projeleri gerçekleştirmek üzere hibe alan sekiz kuruluşun deneyimlerine ve öğrendiklerine de dayanmaktadır: [Afganistan: Advancing Rights Adopting an Inclusive and Victim-Centered Documentation and Memorialization Approach](#) (Afganistan: Kapsayıcı ve Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma Yaklaşımını Benimseyerek Hakları İlerletme). Bu çalışma, hem Afganistan'da hem de dünya genelinde insan hakları ihlali ve zorla yerinden edilme kurbanlarının haklarını ilerletmek adına ICSC ve AHRDO arasındaki 10 aylık ortaklığın sonucudur.

TEŞEKKÜR BÖLÜMÜ

ICSC, zorla yerinden edilen insanlarla gerçekleştirilen kapsayıcı ve kurban odaklı belgelendirme ve anma projelerinden öğrendiklerini paylaştıkları için aşağıdaki sekiz kuruluşa teşekkürlerini sunuyor:

- [Afganistan Adli Bilim Kuruluşu \(AFSO\)](#)—Kanada
- [Afgan LGBT Kuruluşu \(ALO\)](#)—Çekya
- [Afgan Mültecilerle Dayanışma Derneği \(ARSA\)](#)—Türkiye
- [InfoPark](#)—Sırbistan
- [Küresel Toplum Barış ve Demokrasi İnişiyatifi \(GLOSIPAD\)](#)—Uganda
- [Mujer Diaspora](#)—İspanya ve İngiltere
- [Ulusal Tayvan Tarihi Müzesi \(NMTH\)](#)—Tayvan
- [Rohingya İnsan Hakları Ağı \(RHRN\)](#)—Kanada ve Bangladeş

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	5
Giriş	11
Belgelendirme ve Anmaya Kurban Odaklı Yaklaşım	12
Belgelendirme ve Anmaya Kurban Odaklı Yaklaşımı Tanımlama	12
Belgelendirme ve Anmaya Kurban Odaklı Yaklaşımın Örnekleri.....	14
Zorla Yerinden Edilen İnsanlar ile Belgelendirme ve Anmaya Kurban Odaklı Yaklaşımı Benimseme	17
Etik İlkeleri Takip Etme	17
Hassas ve Yeniden Travmaya Yol Açmayacak Bir Yaklaşım Benimseme.....	21
Travma, Yeniden Travmaya Neden Olma ve Zorla Yerinden Edilen İnsanlar.....	21
Travma Bilinçli Yaklaşım (TIA)	22
İhtiyaçlara Uyumlanma ve Güven ile İradeyi İnşa Etme	26
Kapsayıcı, Destekleyici ve Katılımcı Uygulamalar	31
Kapsayıcı, Destekleyici ve Katılımcı Uygulamaları Tanımlama.....	31
Kapsayıcı, Destekleyici ve Katılımcı Uygulamalara Örnekler	33
Zorla Yerinden Edilen İnsanlar Konusunda Kapsayıcı, Destekleyici ve Katılımcı Uygulamaları Benimseme	35
Zorla Yerinden Edilen İnsanlar Arasına Marjinalleştirilmiş Seslerin Dahil Edilmesini Sağlama	35
Destekleyici Hikâye Anlatımı Yöntemleri	38
İş Birlikçi Karar Verme ve Birlikte Oluşturma Süreçleri Yaratma	41
Sonuç	44
Referanslar	45

ÖN SÖZ

Uzun süreli silahlı çatışmalara ve yaygın şiddete maruz kalan toplumlar sıklıkla toplumsal düzenin ve yapıların dağılmasıyla boğuşmaktadır, bu da sonsuz bir şiddet ve çatışmanın içine girmelerine yol açar. Bu döngüyü kırmak ve bu girdaptan kurtulmak, kolayca çözümlenemeyen evrensel bir sorundur. Çözüm, dağılmış toplumsal yapıların yeniden tanımlanmasını ve yeniden yapılandırılmasını gerektirir, bu da karmaşık ve zorlayıcı bir görevdir. Eski düzenin yeniden inşası genellikle etkili değildir ve kalıcı barışı sağlamak, özellikle kurbanlar olmak üzere toplumun tüm segmentlerinin kendilerini adil ve eşit vatandaşlık statüsünün ortakları ve hak sahipleri olarak algıladıkları yeni bir toplumsal düzen inşasını gerektirir.

Toplumsal katılım ve eşitlik meselesi, kurbanlar için büyük önem arz etmektedir. Bu kişiler, söz konusu kritere karşı işleyen toplumsal kaderle bağlantılı her türlü siyasi veya toplumsal programı kapsamlı bir şekilde tartarlar. Kurban katılımına net ve tatmin edici bir yanıt sağlayamayan programlar ve süreçler temelde başarısızlığa mahkumdur.

Kurbanların yaşadıkları güçlük ve eziyet, hiç kapanmayan bir yara gibi topluma acı çektirmektedir. Kalıcı barışı sağlamak, bu yara iyileştirilene kadar mümkün görünmüyor. Savaşın ve şiddetin neden olduğu hasarların ve güçlüklerin birçoğunun onarılamaz olduğu açıktır; kaybedilen canlar ve kaçırılan fırsatlar ve kaynaklar geri döndürülemez. Toplumda geniş ölçekte irdelenmesi gereken temel sorular, “hayatta kalanların ve kurbanların çektikleri acılar ve şiddet ile suçların neden olduğu öfke nasıl iyileştirilebilir” ve “toplum, şiddet ve kargaşa döngüsünden barış ve karşılıklı kabullenmeye nasıl geçiş yapabilir” sorularıdır.

Bir yandan kurbanlarla toplumsal dayanışmayı benimsemek ve onları toplum nezdinde kabullenmek, diğer yandan da suçları ve şiddeti toplumsal bilinçle kınamak, şiddet içeren durumlara bir son vermek, şiddet olaylarının tekrarını önlemek ve toplumu trajedilerin ötesine, barışçıl bir birlikte varoluşa taşımak için gereklidir. Bu geçiş spektrumunun iki ucunda, kana bulanmış bir geçmişin sorumluluğunu almak ve yeni, barışçıl bir geleceğin kurulması vardır. Kurbanları merkeze almak, bu zorlu geçişi kolaylaştıran toplumsal dayanışmayı ve fikir birliğini oluşturabilir. İşte bu, “kurban odaklı yaklaşım” olarak bildiğimiz şeydir.

Kurban odaklı bir yaklaşım nasıl uygulanır? Yukarıda bahsi geçen iki kutupluluk, kurban odaklı yaklaşımın iki temel yönünü açıklamaktadır: şiddet ve suçlarla yüzleşirken kurban odaklı yaklaşım ve barış ile yeni toplum yapılarını inşa ederken kurban odaklı yaklaşım. Bu iki yönü ele almak için dört temel hedefe ulaşılması gerekmektedir:

- Kurbanların, şiddet olayları hakkında ciddi bir biçimde seslerini duyurmalarına ve dinlenip ciddiye alınmalarına izin verilmelidir;
- Kurbanların çektikleri güçlüklerin toplum tarafından kabul edilmesi ve şiddet ile suçlara yönelik kınamanın ifade edilmesi gerekir;
- Suçlar ele alınırken ve kurbanların bu süreçte karar verici bir rol üstlenmelerini desteklerken, kurbanların talepleri ve arzuları önceliklendirilmelidir ve
- Kurbanların, barış inşası programlarına ve yeni, daha eşit ve adil sistemlerin kurulması sürecine aktif biçimde katılmaları gerekir.

Bu hedeflere ulaşmak; çeşitli, çok boyutlu ve eş zamanlı operasyonel eylemler içeren kapsamlı bir program tasarlamayı ve uygulamayı gerektirir. Kurbanlar için belgelendirme ve iyileştirme inisiyatifleri, bu program için temel bir başlangıç noktası olarak işlev görür çünkü birçok ardıl eylem, bu belgelendirmeyi temel almaktadır. Örneğin, suçları ele almak ve faileri belirlemek, makul düzeyde belgelendirilmiş kanıta sahip olmaya bağlıdır.

Bu kılavuz, kurban odaklı yaklaşımı vurgulayarak ve yöntemleri ile birlikte kilit eylemleri tanıtarak belgelendirme ve anma inisiyatiflerini açıklamayı amaçlamaktadır.

Afganistan İnsan Hakları ve Demokrasi Kuruluşu'nun (AHRDO) Faaliyetlerinde Kurban Odaklı Yaklaşım:

Kurbanlar, Afganistan İnsan Hakları ve Demokrasi Kuruluşu'nun birçok faaliyetinin merkezinde olmuştur ve adalet ve barış inşası ile ilgili programlar, kurban odaklı bir yaklaşımla uygulanmıştır. Belgelendirme ve doğruluk arayış, kurbanları iyileştirme, anma ve ilgisizlikle mücadele, kurbanları örgütleyip destekleme, ihtiyaçlarını ve taleplerini savunma ve barış inşası çabalarının tümü üstlenilmiştir. Bu faaliyetlerden bazıları özellikle yaralılar, kadınlar, çocuklar, azınlıklar ve yerinden edilenler dahil olmak üzere savunmasız gruplara odaklanmıştır.

AHRDO'nun faaliyetleri aşağıdaki kategorilere ayrılmaktadır:

Kurbanların Hikâyelerini Toplamak: Bu faaliyet kapsamında AHRDO, kurbanlarla ve aileleriyle binlerce görüşme gerçekleştirmiş, kendi ağzlarından şiddet olaylarının birinci elden kayıtlarını toplayıp düzenlemiştir. Ayrıca bazı büyük şiddet eylemleri de belgelendirilmiş ve bu olayların düzinelerce kurbanı ile röportajlar yapılmıştır. Bu hikâyeler kademeli olarak yayınlanmaktadır. Günümüze kadar dört ciltte toplanmış 128 hikâyeye yayınlanmış ve diğer birçoğu da yayınlanmaya hazırdır. Belgelendirme, anma ve şiddete karşı duyarsızlaştırmayla mücadele, bu hikâyeleri toplamanın birincil hedefleridir. Geniş ölçekte ise bu hikâyeler, Afganistan'ın çatışma geçmişini yazmada temel ve kilit öneme sahip bir kaynak görevi görmektedir.

“Afganistan İnsan Hakları ve Demokrasi Örgütü” Afghanistan Human Rights and Democracy Organization (AHRDO), Afghanistan

“Afganistan İnsan Hakları ve Demokrasi Örgütü” Afghanistan Human Rights and Democracy Organization (AHRDO), Afghanistan

Kurbanların Duruşmaları: Sınırlı oturumlarda gerçekleştirilmiş olsa da AHRDO, kurbanlar tarafından anlatılan şiddet olaylarının birinci elden kayıtlarını Afganistan’da ilk kez kolaylaştırmıştır. 2019’dan 2021’e AHRDO, 25 kamu duruşması oturumu yürütmüştür.

Hatıra Kutusu Sergileri: Hatıra Kutusu sergileri ilk kez “Memory Box: An Effort to Prevent Disaster” (Hatıra Kutusu: Felaketi Önleme Çabası) başlığı altında Afganistan’ın çeşitli illerinde kurbanların aileleriyle iş birliği ile 2012 tarihinde gerçekleştirildi. Kurbanların resimleri, eşyaları ve kişisel belgeleri, yaşamlarına ve ölümlerine ilişkin kısa bir yazı ile özel hatıra kutularında toplandı ve ardından kamuya sergilendi. Her sergi, yeni kurbanların kutuları sergilenerek gerçekleştirildi ve ilgili öğeler sonrasında AHRDO’nun özel arşivine aktarıldı. Geçtiğimiz yıllar boyunca binlerce kurbanın kutusu hazırlandı ve 2019 yılında Kurbanlar Müzesi binasına toplandı.

Eğitim ve Danışmanlık Oturumları: Bu oturumlar, taleplerini takip etme ve haklarını savunma noktasında kurbanları bilgilendirmek, bir araya getirmek ve desteklemek için gerçekleştirilmiştir. Eğitim kılavuzları, uluslararası suçları ele alma mekanizmaları ve kanalları, uluslararası insani hukuk ilkeleri ve temelleri, geçiş dönemi adalet mekanizmaları ve kurbanların barış inşası süreçlerine katılımları dahil olmak üzere kurbanların hakları ve talepleri ile ilgili çeşitli konu başlıklarında hazırlanmıştır. Sonrasında, Afganistan’ın birkaç ilinde kurbanların aileleri için düzinelerce eğitim programı ve danışmanlık atölyesi düzenlenmiştir. Özellikle kurbanlar olmak üzere şiddetten adil ve kalıcı bir barışa geçiş sürecindeki toplumdaki sosyal grupların rolü, bu programlarda odak noktası olmuştur. Kurbanların aile üyelerinin travmalarını ve çatışma sonrası psikolojik hasarlarını ele almaya yönelik özel danışmanlık oturumları da bu oturumların bir parçasıydı. AHRDO ayrıca bu bağlamda sayısız konferans ve seminer de düzenlemiştir.

Savunuculuk İçin Kurbanları Organize Etme: Bu programın ilk aşaması 2012 yılında Kabil ve diğer Afganistan şehirlerinde “Yerel Kurban Meclisleri” ve “Yerel Kurban Konseyleri”nin kurulması ile başladı. Bu inisiyatif, sonraki yıllarda il ve bölge bazında kurban ağları oluşturularak devam ettirildi. Bu ağlar üzerinden kurbanlar, il ve bölge bazında haklarını savunmak ve taleplerini bildirmek adına harekete geçirildiler ve ayrıca diğer kurbanlar da katılmaya teşvik edildi. Bu yerel ağlar sonrasında kapsamını genişleterek, savunuculuk çabalarını ulusal bir ölçeğe taşıdı.

AHRDO, bu çabaları Uluslararası İnsan Hakları Günü ve Afganistan’ın Ulusal Kurbanlar Günü ile aynı zamana gelen 10 Aralık 2020 tarihindeki Kurbanların Ulusal Kongresi’nde bir araya gelip ilk Ulusal Kurbanlar Ağı’nı oluşturmasıyla sonuçlandırdı. Sonrasında bu ağ, standart seviyede çeşitli eğitim oturumları ve koordinasyon toplantıları yürütmüştür. Buna ek olarak, AHRDO tarafından desteklenen, birçok ilde gerçekleştirilen toplanmaları ve kurban haklarını savunmak için yapılan protesto yürüyüşlerini de yönetmiştir.

Tematik Araştırma: Afganistan'daki şiddet ve uluslararası suç eylemleri üzerine tematik araştırma yürütmek de AHRDO'nun bir başka faaliyetler segmentidir. Bu araştırma çabaları özellikle kurbanlarla yapılan sayısız röportaj ve görüşme üzerinden temel verileri toplayarak bu olayların kurbanlarını önceliklendirmektedir.

Sanatsal Yaklaşım: Sanatsal araçların ve yöntemlerin entegrasyonu, AHRDO'nun inisiyatiflerinin bütüncül bir parçası olarak kalmıştır. Özellikle Ezilenlerin Tiyatrosu'na odaklanan katılımcı tiyatro, kurbanların yer aldığı programlarında AHRDO'nun kullandığı yöntemlerden biridir. Bu tiyatro yapımları, kurbanların katılımı ile gerçekleştirilen ve AHRDO sanat ekibi tarafından yönetilen belgelenmiş kurban anlatılarına dayanmaktadır. AHRDO kurbanlarla bağlantılı veya kurbanlarla iş birliği içinde hikâye anlatıcılığı, şiir ve resim festivalleri düzenledi, belgeseller yayınladı ve görsel, işitsel klipler çekti. Tüm bunlar AHRDO'nun sanatsal programının bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

AHRDO bu faaliyetleri, adaleti ve sürdürülebilir barışı sağlamayı amaçlayarak ileri görüşlü bir yaklaşımla gerçekleştirmektedir. AHRDO kesinlikle savaştan zarar görmüş bir toplumda barış inşası programlarının başarısının, kurbanların katılımı olmadan büyük ölçüde sınırlı olduğuna inanıyor. Özellikle uzun yıllardır çatışma ve şiddete dayanan ve kurbanların, nüfusun büyük bir kısmını oluşturduğu Afganistan gibi ülkelerde "kurban odaklı bir barış", çatışmaları ve şiddeti sürekli kılan toplumsal kopuşların onarılmasını kolaylaştırır.

Hussain Saramad, Araştırmacı, Afganistan İnsan Hakları ve Demokrasi Kuruluşu (AHRDO)

GİRİŞ

Zorla yerinden etme, tüm dünya genelinde yükselişte. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) istatistiklerine göre 2022'nin sonuna kadar 100 milyonun üzerinde insan savaş, şiddet, insan hakları ihlalleri veya siyasi, etnik, cinsiyetle ilgili ya da dini zulümden kaynaklı olarak zorla yerinden edilmiştir.

Bu insanlar, birçok geçiş ülkesinde ve ev sahibi ülkede medyaya, siyasi gündemlere ve diğer kamusal söylem formlarına yayılan, nihai olarak da zorla yerinden edilen insanlara karşı toplumsal gerilimlere ve şiddete yol açan görünmez ve sıklıkla canavarlaştırılmış ve yanlış yorumlanmış 100 milyon farklı hikâye barındırır.

Zorla yerinden edilen insanların sesini merkezine alan ve yükselten, ayrıca bu insanların iradelerini destekleyen bir yaklaşım benimseyerek zorla yerinden edilme deneyimlerini belgelendirme ve anma, zorla yerinden edilmeye ilişkin toplumsal algıyı ve politikaları değiştirme ve doğruluk, adalet ve sorumluluk hakları dahil çok boyutlu ihtiyaçların karşılanmasını sağlamada büyük öneme sahiptir.

Mayıs 2023'ten Mart 2024'e kadar **Uluslararası Vicdan Mekânları Koalisyonu (ICSC), Küresel Adalet, Doğruluk ve Uzlaşma İnişiyatifi (GIJTR)** ve Afganistan İnsan Hakları ve Demokrasi Kuruluşu (AHRDO) üzerinden şu ülkelerdeki zorla yerinden edilen insanlarla birlikte çalışan 20 kuruluşu desteklemek adına ortaklık kurmuştur: **Afganistan, Bangladeş, Kanada, Çekya, İngiltere, Almanya, Guatemala, Sırbistan, İspanya, Tayvan, Tunus, Türkiye ve Uganda**. Bu ortaklığın temelinde belgelendirme ve anmaya yönelik kapsayıcı ve kurban odaklı bir yaklaşım benimseyerek insan hakları ihlaline ve zorla yerinden edilmeye maruz kalan kurbanların haklarını ilerletme çabaları bulunmaktadır.

BELGELENDİRME VE ANMAYA KURBAN ODAKLI YAKLAŞIM

Belgelendirme ve Anmaya Kurban Odaklı Yaklaşımı Tanımlama

Belgelendirmeye Kurban Odaklı Yaklaşım

Belgelendirme, tarihi bir anlatı oluşturmak üzere olanları soruşturma, araştırma ve belgelendirme eylemidir. Doğruyu belgelendirmek ve doğrunun kaydını tutmak, sorumluluk ve adalet arayışı, farkındalık yaratmak ve anmaya katkıda bulunmak için kullanılabilir.

Kurban odaklı belgelendirme, belgelendirme süreci boyunca kurbanların veya hayatta kalanların haklarını, isteklerini, ihtiyaçlarını, güvenliğini, onurunu ve refahını merkeze alan insan hakları ihlalleri ile ilgili tanıklıkları toplamaya ve bilgileri korumaya yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, toplanan bilgilerin hassas doğasını ve dahil olan bireylere olan potansiyel etkilerini kabul eder. Hikâyelerin sahibinin kurbanlar olmasını sağlayarak ve onların bağımsızlıklarına saygı göstererek iş birliğini vurgular.

Anmaya Kurban Odaklı Yaklaşım

Anma, anının korunduğu ve sürdürüldüğü süreçler anlamına gelir. Bu, deneyimlerini kabul ederek ve hatırlayarak kurbanları ve hayatta kalanları onurlandırma aracıdır ve bu bağlamda kurbanların ve hayatta kalanların iyileşme sürecinde önemli bir adımdır. Anma, zararlı anlatılara karşılık vermede ve marjinalleştirilmiş grupların farkındalığını yükseltmede çok önemli bir rol oynar, ayrıca kurbanların ve hayatta kalanların haklarını desteklemede güçlü bir savunma aracı olarak da işlev görür. Anma, hatıra yaşatma törenleri ve anıtlara, müzelere ve seyahat sergilerine ilişkin sanatsal ifadelere kadar birçok farklı formda olabilir.

Kurban odaklı anma, kurbanların ve hayatta kalanların deneyimlerini, bakış açılarını ve onurunu merkezine alan belirli bir çatışma ya da tarihi olayın anısını korumaya yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, etkilenen kişilere ses olmayı ve anılarının kapsayıcı ve bütüncül bir yolla korunmasını sağlamayı amaçlayarak, bu kişilerin benzersiz hikâyelerini, uzmanlığını ve bakış açılarını kabul eder. Bu genellikle girdilerinin anlatıyı ve olayın sunumunu etkilemesini, hatta dikte etmesini mümkün kılarak anma sürecini şekillendirmek adına hayatta kalanlarla, ailelerle ve etkilenen topluluklarla etkileşim kurmayı içerir.

Kurban Odaklı Yaklaşımı Benimsemek Neden Önemlidir?

Belgelendirme ve anmaya kurban odaklı yaklaşımı benimsemek şunlar için önemlidir:

- yeniden travmaya neden olma ve yeniden kurban haline getirme riski ya da bir şekilde savunmasızlıklarını artırma riski dahil hayatta kalanları ve kurbanları gereksiz risklere maruz bırakmaktan kaçınmak;
- güvenlik, güç ve aidiyet hissini geri kazandırmak;
- kurbanların ve hayatta kalanların seslerinin, çok boyutlu ihtiyaçlarının ve endişelerinin duyulmasını sağlamak ve doğrudan eylem ve politika geliştirme bilgilerini vermek;
- ev sahibi topluluklarda ve karmaşık konu başlıklarına sahip toplumlarda empati kurmak ve yeni anlayışlar oluşturmak ve
- ayrımcılığa, nefrete ve şiddete yol açan yanlış bilgilendirmeye ve zarar verici kamusal söyleme karşı çıkmak.

Hukuk Dışı Ölümlere ve Zorla Kaybedilmelere Karşı Afrika Ağı—ANEKED (Gambiya)

Hukuk Dışı Ölümlere ve Zorla Kaybedilmelere Karşı Afrika Ağı (ANEKED), Afrikalı kadın insan hakları aktivistleri tarafından yönetilen bir sivil toplum kuruluşudur. Kuruluş, zorla kaybedilmeleri belgelemekte, infazları özetlemekte ve kurbanlar ile aileleri için adaleti savunmaktadır. ANEKED, 2021 yılında Yahya Jammeh'in diktatörlüğünün kurbanlarını anmak ve onları Gambiya toplumunda görünür kılmak için "Unutmama Görevi" projesini başlattı. Proje süresince ANEKED, kurbanların aileleri tarafından verilen sağlanan tanıklıkları, portreleri ve eşyaları topladı. Vakaların %99'unda ailelerin sevdiklerinin cenazelerini asla alamadığı bir durumda bu kişisel eşyalar, zorla kaybedilen ve öldürülen bu kişilerin insan olduklarını vurgulamanın güçlü bir aracıydı. Proje süresince ANEKED'in temel amacı, kurbanlarda yeniden travmaya yol açmaktan kaçınmayı sağlamak oldu. Bu amaçla ANEKED, projenin vizyonunu anlatmak ve kurbanların ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamak, ayrıca kurbanların hayır diyebilecek rahatlıkla hissettiklerinden emin olmak adına kurbanlarla arasında güven inşa etmeye zaman ayırdı.

Herstories Arşivi (Sri Lanka)

Herstories Arşivi, 2012-2013 yılları boyunca Sri Lanka'nın kuzeyinden, güneyinden ve doğusundan 285 annenin hikâyelerinin toplandığı oto-etnografik bir projedir. Hikâyeler, kadınların kendi sözcükleri ile aile geçmişlerini, savaş ve barış deneyimlerini ve geleceğe dair umutlarını vurgulamaktadır. Proje, savaşta ve barışta kadınların dayanıklılık, cesaret ve umut hikâyelerinin marjinalleştirildiği ve tarihte yer bulmadığı fikrine dayanmaktadır. Herstories, olayların ortasındaki annelerin hikâyelerini toplayarak bu boşluğu doldurmayı deniyor. Kırsaldaki kadınlara ulaşmak için ekip, kadınların gelişimleri üzerinde çalışan topluluk temelli kuruluşlarla iletişime geçip kadınlarla bir dizi topluluk toplantıları düzenledi. Ardından her bir kadın videolar, fotoğraflar ve hayat ağaçları,

"Yargısız İnfaz ve Zorla Kaybetmelere karşı Afrika Ağı" African Network Against Extrajudicial Killings and Enforced Disappearances (ANEKED), Gambiya

hafızada yer etmiş zaman çizgileri ve elle yazılmış mektuplar formundaki diğer görsel araçlar ile yaşam hikâyelerinin kaydedildiği evlerinde ziyaret edildi. Süreç boyunca mümkün olan zamanlarda ekip, kadınları ve ailelerini sosyoekonomik kalkınma çalışmaları ve psikososyal çalışmalar yapan diğer kuruluşlar ve destek sunacak özel bağıışçılarla bir araya getirdi. Orijinal materyaller, kadınların gücünün kanıtı olarak Ulusal Sri Lanka Arşivlerinde kalıcı bir koleksiyon olarak yerini aldı. Düzenlenen 70 hikâyelik sergi, Sri Lanka'nın farklı bölgelerine ve yabancı ülkelere seyahat etti ve her bir konumda ekip, diyalog ve fikir alışverişi üzerinden materyalle etkileşimi teşvik etti.

Kaybolanlar İçin ACT (Harekete Geç) (ACT) (Lübnan)

Kaybolanlar İçin Harekete Geç (ACT) kuruluşunun misyonu, hem 1975'ten bu yana devam eden silahlı çatışmalar sırasında Lübnan'da kaybolan kişilerin kaderini belgelemek hem de devlet destekli amnezi politikası ile susturulan ailelerin sesini yükseltmektir. Yaptığı çalışmalarda ACT, bir kişinin hikâyesini tekrar tekrar gazetecilere ve insan hakları kuruluşlarına anlatmanın kayıp insanların ailelerinde ne boyutta yeniden travmaya yol açabileceğini fark etti. Riski ele almak adına 2016 yılında ACT, kayıp insanların yakınları için irade ve güç hissi uyandıran bir anma projesi başlatmaya karar verdi. ACT, anma inisiyatiflerini sunmak ve beklentileri ile ihtiyaçlarını konuşmak üzere kayıp insanların yakınları ile birçok toplantı düzenledi. Bu görüşmeler, yüzlerce kayıp insan yakınının toplu olarak kaybettikleri sevdiklerinin kişiliklerini ve yakınlarının onlara dair hatıralarını yansıtan bir sandalye tasarlayıp bunu boyadığı, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin ortaklığı ile yapılan "Boş Sandalyeler Bekleyen Aileler" adlı projenin başlatılmasına evrildi. Bu çalışma, kaybettikleri sevdiklerinin kaderini öğrenme noktasındaki ortak mücadelelerini vurgulayarak farklı öz geçmişlere sahip aileleri bir araya getirdi.

ZORLA YERINDEN EDİLEN İNSANLAR İLE BELGELENDİRME VE ANMAYA KURBAN ODAKLI YAKLAŞIMI BENİMSEME

Zorla yerinden edilen insanlar, toplumun en savunmasız üyeleri arasında kalıyor. Bu kişilerin çoğu, kendi ülkelerinde şiddet yaşamış ve hem geçiş ülkelerinde hem de ev sahibi topluluklarda yoksulluk, psikososyal destek eksikliği, şiddet ve marjinalleştirme gibi durumlar ile mücadele ediyor.

Zorla yerinden edilen insanların deneyimlerini belgelemek ve anmak için belgeleme ve anma süreçlerinin parçası olan kişilerle güven bağları, saygı ve etik taahhüdü oluşturmanın sağlanması adına belirli etik ilkeleri göz önünde bulundurmak, hassas ve yeniden travmaya yol açmayacak bir yaklaşım benimsemek ve iradelerini ortaya koymalarını sağlamak adına söz konusu kişilerin ihtiyaçlarına etkili bir biçimde uyum sağlamak gereklidir.

Etik İlkeleri Takip Etme

Bu etik ilkeler, hem görüşme yapılan hem de görüşmeyi yapan kişiler olmak üzere belgeleme ve anma süreçlerine dahil olan insanlarla güven, saygı ve güvenliğin inşasında yardımcı olmaktadır. Ekipteki herkesin bu ilkeleri öncelikli tutması zorunludur.

1. Hedefler Hakkında Net ve Şeffaf Olma

Belgelendirme ve anma, birçok amaca (sorumluluk, doğruluk arayışı, iyileşme, savunuculuk, farkındalık ve uzlaş) hizmet edebilir. İşlevlerden bazıları çakışsa da aşırı vaatlerden (ör. aşırı adalet vaadi) kaçınmak ve kurbanlarla hayatta kalanların beklentilerini yönetmek adına başlangıçtan itibaren net hedefler konulması önemlidir. Nelerin yapılabileceğini, nelerin yapılamayacağını, neyin belirsiz olduğunu ve hikâyelerinin nasıl kullanılacağını açıklamak üzere zaman ayırmak son derece önemlidir.

Net hedeflere sahip olmak ayrıca kişinin uygun metodolojiyi uygulamasını, hikâyelerin nasıl toplanacağını, arşivleneceğini ve bunlara nasıl erişileceğini belirlemesine ve süreç boyunca söz konusu belirli amaçlara yönelik etkililiğini en üst seviyeye çıkaracak kararlar almasına da olanak sağlar.

Tanıklıklar Koleksiyonunun Farklı Kullanımları

Bazı sivil toplum kuruluşları, misyonları doğrultusunda belgelendirme ve arşiv çalışmalarını bu kullanımlardan yalnızca birine odaklarken, diğerleri karma kullanımlara odaklıyor.

Sorumluluk için: Zorla kaybedilen birçok kişi, insan hakları ihlallerinin kurbanlarıdır ve bu kişilerin tanıklıkları adaleti ve sorumluluğu sürdürmeye hizmet edebilir. Anlaşmazlık konusunda bilgi sağlamayı amaçlayan inisiyatifler; gerçekleri, yerleri, tarihleri, katılımcıları, suç paternlerini belirlemeye çabalarırken delil zinciri ile ilgilenmeye ek olarak vakalara ve kanıt niteliğindeki öğelere öncelik verecektir. Mahkemeler genellikle belgelere dayalı kanıt toplamaya yönelik belirli standartlar ve yöntemler gerektirir ve sivil topluma ait belgelendirmenin çoğu bu kriterleri karşılamaz, ancak kurban kayıtlarını ve suç davalarını oluşturmak üzere önemli ve güvenli bilgiler sağlayabilir.

Doğru arayışı için: Tanıklıkların toplanması; gerçekleştirilen eylemlerden kimin sorumlu olduğunu, eylemlerin gerçekleştirildiği koşulları, etkilenen kurbanları ve bu olayların olası nedenlerini belirleyerek insan haklarına karşı işlenen suçları temsil eden olaylar hakkındaki doğruları açıklama arayışında yardımcı olabilir. Bu, geçmişteki insan hakları ihlallerinin tarihi bir kaydının oluşturulmasına katkıda bulunmakta ve kurbanlar ile hayatta kalanların insan haklarıyla ilişkili zulüm deneyimlerini kabul etmede güçlü bir rol oynamaktadır. Odak noktası, kurbanların/hayatta kalanların biyografik verilerini, toplulukla ilişkilerini ve olayların tarihi bağlamındaki bakış açısını toplamaktır.

İyileşme için: Hikâyelerini paylaşmaları için kişilere alan sağlamak, uzun vadeli iyileşmeye katkıda bulunabilir. Kendi toplulukları ve genel anlamda da toplum tarafından duyulmak ve kabul görmek kişileri, yaşamlarını yeniden inşa etmelerinde ve toplumdaki yerlerini geri kazanmalarında desteklemektedir. Bunun için hem hassas ve yeniden travmaya yol açmayacak bir yaklaşım hem de hikâye anlatımı yöntemlerini desteklemek gerekmektedir.

Farkındalık ve savunuculuk için: Tanıklıkları toplamak, bireylerin deneyimlerini ve çok boyutlu ihtiyaçlarını daha iyi anlamak ve destek programları ile kamu politikalarının uyarlandığından ve etkili olduğundan emin olmak için büyük öneme sahiptir. Ayrıca kişisel hikâyeler de zorla yerinden edilen insanlar söz konusu olduğunda empati kurmaya, geçmişteki istismarlara ilişkin kamusal bilince ve ev sahibi topluluklar tarafından daha iyi bir kabule katkıda bulunabilir. Ayrıca bu inisiyatifler eğitim programları üzerinden de insan haklarına saygı duyan kültürleri teşvik edebilir ve gelecekteki şiddet döngüsünü önleyebilir.

Uzlaş için: Karşıt grupları bir araya getiren hikâye anlatımı inisiyatifleri, öncesinde bölünmüş olan topluluklar arasındaki ilişkileri yeniden inşa etmeye katkıda bulunabilir. Geçmişin tarihsel kaydının ortak biçimde anlaşılmasını ve geniş ölçekte kabul görmesini sağlayabilir ve farklı kurban/hayatta kalan grupları arasındaki ve ayrıca kurban/hayatta kalan ve toplulukları arasındaki ilişkilerin yeniden inşasına katkıda bulunabilir.

2. Zarar Vermeme

Belgelendirme ve anma çalışmalarını gerçekleştirirken en önemli ilke, katılımcıların gereksiz risklere maruz bırakılması, kendilerinde yeniden travmaya yol açmak ya da bir şekilde savunmasızlıklarını artırmak suretiyle süreç boyunca zarar görmemelerini sağlamaktır.

Riskleri Değerlendirme

Katılımcıların güvenliğini sağlamak adına, karşılaşılabileceğiniz riskleri tanımlamak ve bunları sürekli olarak değerlendirmek son derece önemlidir. Olası dahili ve harici riskleri düşünün:

- Toplulukların/aktörlerin savunmasızlıkları ve güvensizlikleri (Tehlikeler ve tehditler neler? Deneyimlerini paylaşmaları için kurbanların ve hayatta kalanların üstesinden gelmeleri gerekenler neler?)
- Lehteki/alehteki sosyopolitik koşullar

Risk yönetimi ve riski azaltma stratejileri aşağıdakileri içerebilir:

- Katılımcıların anonimliğini garanti etmek; bu durumun onam formlarında ve prosedürlerinde ve ayrıca "anonimleştirme" süreçlerini oluşturma sırasında net bir şekilde tanımlanması gerekir
- Belgelendirme ve anma sürecini ya da bu sürecin bir kısmını, katılımcının risk altında olduğu ülkenin dışında yürütmek
- Öz bakım stratejileri geliştirmek

3. Bilgilendirilmiş Onam

Sürece katılan bireylere, projenizin sonuçlarının gelecekteki her türlü kullanımının yanı sıra ulaşmak istediğiniz hedefler hakkında da net bilgi sağlanmalıdır. Görüşme yapılan her bir kişinin sözleşmesi, bilgilendirilmiş onam formuna kaydedilmesi ve bunun, sürecin başlangıcında kendilerine verilmesi ve görüşmenin sonunda da doldurulması gerekir. Görüşme yapılan kişinin yazılı bilgilendirilmiş onam verememesi durumunda onay görüntülü olarak da kaydedilebilir.

4. Sözleşmelere ve Taahhütlere Uyum

Katılımcı kişilerin, deneyimlerini paylaşmaya ne zaman son verebileceklerine ve hatta hikâyelerinin içeriğini değiştirmeye ilişkin mutlak özgürlük hissetmeleri gerekir. İstedikleri anda projeden çekilme hakkında sahip olmalı. İlk temasın kurulmasından itibaren proje ekibinin, süreç boyunca tüm sözleşmelere uyması gerekir.

Hassas ve Yeniden Travmaya Yol Açmayacak Bir Yaklaşım Benimseme

Kökeninde yatan nedenlerden yer değişikliğinin kendisine kadar zorunlu göç deneyimleri, bu süreci yaşayanlarda bir iz bırakmaktadır. Bu nedenle, belgelendirme ve anma projelerini yürütürken kurbanların ve hayatta kalanların güvenliğini ve refahını sağlamak adına hassas ve yeniden travmaya yol açmayacak yaklaşımlar kullanılmalıdır.

Travma, Yeniden Travmaya Neden Olma ve Zorla Yerinden Edilen İnsanlar

Bu kılavuzda travma, bir olayın belirli bir kişi ya da insan grubu üzerindeki etkisi olarak anlaşılmaktadır. Bu tanıma temel aldığımızda psikolojik veya duygusal travma, son derece korkutucu veya stresli bir olayın yaşanmasının ardından normal bir şekilde yaşama ya da olaylarla baş etme konusunda zorluklarla sonuçlanabilecek, ruhta meydana gelen hasar ya da yaralanma anlamına gelmektedir.

InfoPark, Sırbistan

Bilgi toplama sürecinin herhangi bir noktasında yeniden travmaya yol açmaktan kaçınmak adına bilgi toplarken travmayı göz önünde bulundurmak önemlidir. Travmatik olaylardan bazıları, aşağıdakiler dahil olmak üzere göçmenlerin bazı durumları deneyimlemeye zorlamıştır:1

- **Göç Öncesinde:** Savaş travması, işkence, grup/kabile çatışması, çatışmayla bağlantılı cinsel ve cinsiyetle ilgili şiddet, aile ve topluluk üyelerinin kaybı, arazi ve tarımsal geçim kaynaklarının kaybı (ve diğerleri).
- **Göç Sırasında:** Cinsel şiddet, bebek ölümleri, ciddi yaralanma, aile ve topluluk üyelerinin kaybı, temel ihtiyaçların karşılanmaması (ve diğerleri).
- **Göç Sonrasında:** Yapısal şiddet, ayrımcılık ve taciz, sosyal tecrit, kimlik karmaşası, çevre hakimiyeti eksikliği (ve diğerleri).

Doğrudan bir sonuç olarak, travma yaşayan bireyler aşırı derecede savunmasız, korkmuş ve umutsuz hissedebilirler. Travma, insanların varsayımlarını (örneğin, bir kişinin kendini pozitif görmesi, dünyanın anlamlı ve düzenli bir yer olduğu inancı, acı çekmenin bir sonu olduğu inancı, diğer insanların iyi huylu olduklarına duyulan güven ve/veya dünyanın güvenli bir yer olduğuna duyulan inanç) paramparça eder.

Yeniden travmaya yol açmak, başlangıçta travma yaratan olayın yeniden yaşanmasıyla sonuçlanan geçmiş travmanın bilinçli ya da bilinçsiz şekilde hatırlatılmasıdır. Bu, bir durum, tutum veya ifade ile ya da orijinal travmanın dinamiklerini (güç/kontrol/güvenlik kaybı) tekrarlayan belirli ortamlarla tetiklenebilir.

Bu nedenle, belgelendirme ve anma projelerine katılan kurbanlar ve hayatta kalanlar için güvenli alanlar sağlanmalı ve sürece yalnızca süreç hakkında güvenli hisseden kişilerin katılması gerekir. Moderatörlerin, stresi en aza indirmek ve yeniden travmaya yol açmaktan kaçınmak adına olası semptomlar ve tetikleyiciler konusunda dikkatli olmaları gerekir.

Travma Bilinçli Yaklaşım (TIA)

Travma Bilinçli Yaklaşım (TIA), travmatik deneyimlerin bireyi dehşete düşürdüğünü, bunalttığını ve bireyde şiddet duygusu yarattığını kabul eder. TIA, bu deneyimleri tekrarlamama ve hangi yolla mümkünse güven, güç ve aidiyet duygusunu geri kazandırma taahhüdüdür. Bu yaklaşımın, belgelendirme ve anma çalışmasının tüm seviyelerinde benimsenmesi ve sürece dahil olan tüm insanlara uygulanması gerekir, bunun, ele alınan konu başlıklarının hassas ve acı verici unsurlar içerebileceği bilinciyle yapılması gerekir.

Aşağıda, göz önünde bulundurulması gereken eylemler verilmiştir:

- Ne beklendiğine dair katılımcıyı açık bir şekilde bilgilendirin;
- Kurbanların beklentilerini yönetin; nelerin yapılabileceği, nelerin yapılamayacağı, neyin belirsiz olduğu, hikâyelerinin nasıl kullanılacağı vb.;
- Katılımcılara şunu söyleyin: “Hazır değilsen sorun yok, hazır olduğunda başlayabiliriz”;
- Katılımcıların duygularını ve düşüncelerini hikâyelerinin bir parçası olarak dikkate alın ve duyarlı olun.
- Özellikle cinsel ve cinsiyet temelli şiddet, işkence vb. zorlu deneyimleri paylaşırlarken katılımcılara sürece devam etme konusunda rahat olup olmadıklarını sorun;
- Hikâyelerini paylaşmanın (hikâye anlatımı) başka yöntemlerini kullanmayı düşünün; zaman zaman kurbanlara, olayları birinci şahıs anlatımın dışında açıklamalarını mümkün kılan daha soyut ya da sanatsal yöntemler kullanarak deneyimleri hakkında konuşmak daha kolay gelebilir;
- Tanıklık toplama sürecini, kurban artık devam edemediğinde ya da olayı yeniden yaşamayı zorlayıcı bulduğunda durdurun. (Not: Gözleri dolmak ya da ağlamak kabul görmesi gereken tek semptom değildir; görsel rahatsızlık veya konuşamama gibi başka semptomlar da olabilir);
- Mevcut zihinsel sağlık ve psikososyal hizmetlerin yerlerini haritalandırın ve kurbanları travmaları ve iyileşme süreçleri ile başa çıkmaları amacıyla süreli destek ve hizmetler almaları için bir psikososyal uzmana yönlendirin;
- Katılımcılarla deneyim üzerine düşünmek adına zaman ayırın. Proje ekibi, deneyimin onları nasıl etkilediği, nelerin kolay ilerlediğini, sınırların ve kör noktaların neler olduğu üzerine düşünmek için etkileşim sonrasında katılımcıların nasıl hissettiklerini sorabilir;
- Değerlendirip onaylamaları için katılımcılarla nihai proje ürünlerini paylaşın.

Katılımcıların Stresini Yönetme Yöntemi:

Şiddet içerikli veya başka korkunç olayları düşünmek insanların rahatsız hissetmelerine neden olabilir. Bu normaldir. Ancak, bir katılımcının stres seviyesinin etkileşimin devam etmesini zorlaştırdığını fark ederseniz şunları yapın:

- Etkileşimi/eylemi durdurun ve katılımcı sakinleşene kadar sessiz kalın. Sonrasında şunu söyleyebilirsiniz: "Çok üzgün görünüyorsun. Devam edebilecek misin, yoksa durmayı mı tercih edersin?"
- Bir bardak su teklif etmek, bir cam açmak, bir mola vermek de yardımcı olabilir.
- Görüşme yapılan kişinin stres seviyesi azalmıyorsa devam etmeyin ve yardımcı olabilecek bir aile üyesi ya da arkadaş bulun. Sanal bir oturum için ise alternatif bir kişinin olması yardımcı olabilir.
- Etkileşimin sonunda, mevcut olması durumunda katılımcıya MHPSS (Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek)/danışmanlık destek hizmetlerini hatırlatın.

Ana Odaklanma Tekniği

Bir kişi kendisini duyguların altında ezilmiş hissettiğinde veya olan bir şeyi düşünmekten ya da gözünde canlandırmaktan kendini alıkoyamadığında "ana odaklanma" tekniği, daha az bunalmış hissetmesi için kullanılabilir. Ana odaklanma, kişinin dikkatini içsel düşüncelerinden uzaklaştırıp bulunulan ana (ve dış dünyaya) getirerek işler.

"5 Duyumuzla Ana Odaklanma" Tekniği, katılımcıları nefeslerine odaklanmalarını sağlayarak ve ardından aşağıdakileri sesli tanımlayarak sakinleştirmek için iyi bir seçenektir:

- **Görebilecekleri** 5 şey
- **Dokunabilecekleri** 4 şey
- **Duyabilecekleri** 3 şey
- **Koklayabilecekleri** 2 şey
- **Tadabilecekleri** 1 şey

Proje Ekibinin Güvenliği

Kurbanlarla ve hayatta kalanlarla etkileşim kurarken ekibin, olası tetikleyicileri tanımlamanın yanı sıra katılımcının deneyimini ve ekibin kendi dinleme deneyimlerini ele almak adına güvenli alanlar oluşturması büyük önem taşımaktadır. Gerekmesi durumunda, kendi duygusal düzenlememizi sağlamak adına kendi semptomlarımızın farkında olmak önemlidir.

Afgan LGBT Kuruluşu (ALO), Afgan LGBTİQ+ bireyleri desteklemeyi, destek ve kaynaklara erişim sağlamayı ve seslerini duyurmayı amaçlayan, merkezi Çekya'da bulunan hükûmet dışı bir kuruluştur. Çalışmaları ile ALO, zorlayıcı koşullarda olan LGBTİQ+ bireyler için güvenli geçişler ve fırsatlar oluşturmayı amaçlamaktadır. Hibe projesinin bir parçası olarak ALO ekibi, ana odak noktası cinsel şiddetin etkisi olacak şekilde 16 LGBTİQ+ kişinin yaşadıkları deneyimi belgelendirdi ve podcast'ler yayınladı. ALO, projeyi açıklamak, güven kazanmak ve podcast'ler için kullandıkları soruları birlikte geliştirmek adına ayrı ayrı birçok toplantı düzenleyerek toplulukta yeniden travmaya yol açma riskini en aza indirebildi. Travma bilinçli yaklaşımın parçası olarak ALO, gerek olduğunda katılımcılara zihinsel sağlık ve psikososyal yönlendirme ve finansal destek sağlamıştır. Avrupa'daki hayatta kalan Afgan LGBTİQ+ topluluğunun ihtiyaçlarına, karşılaştıkları zorluklara ve uygun desteğin olmamasına dayalı olarak ALO ekibi, LGBTİQ+ bireylerin zihinsel sağlıklarına destek sunmak üzere uzun süreli bir program başlatmaya karar vermiştir.

İhtiyaçlara Uyumlanma ve Güven ile İradeyi İnşa Etme

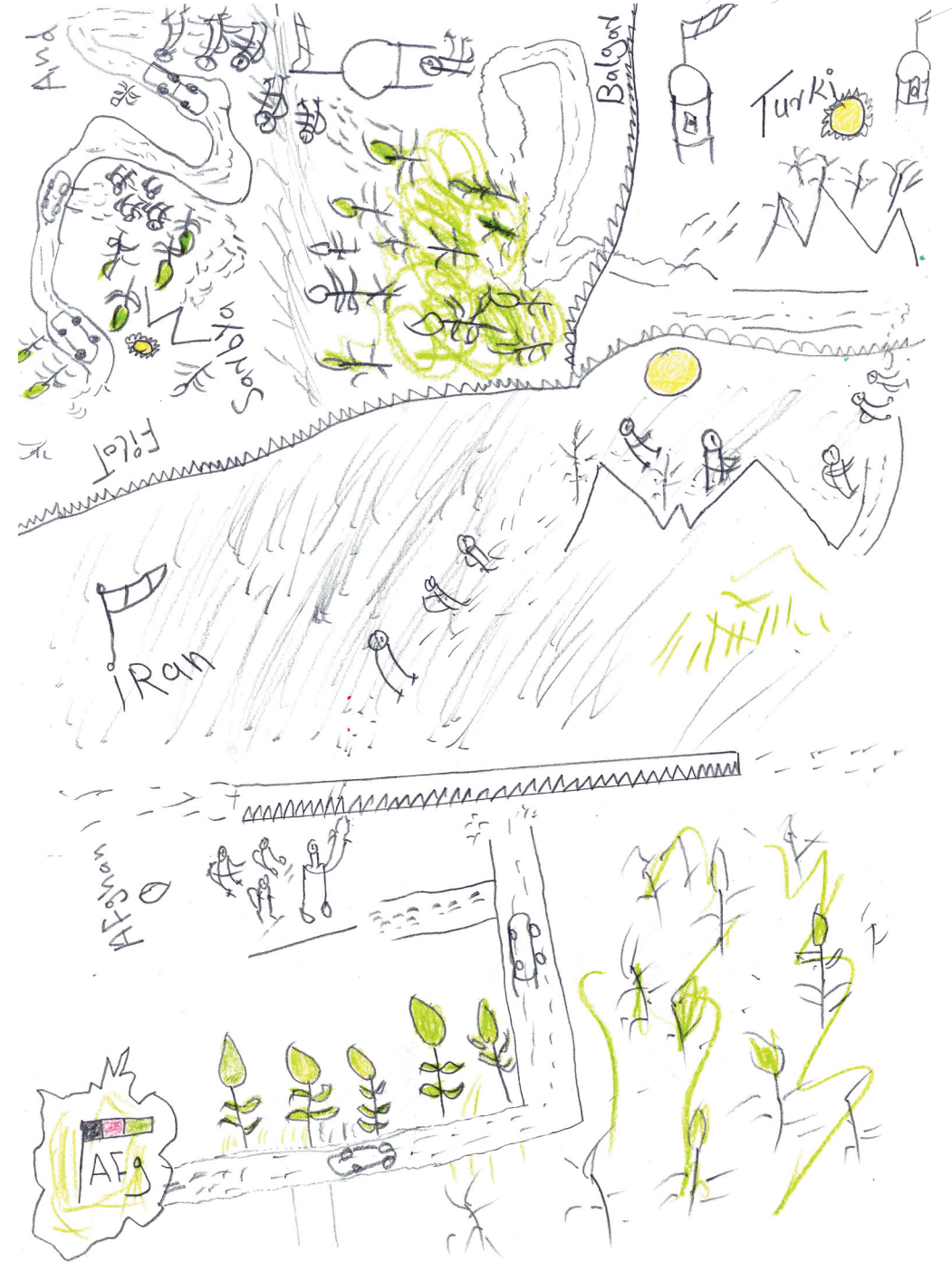
Zorla yerinden edilen insanlar, oldukça çeşitli deneyimlere, kültürel ve sosyal kurallara, koşullara ve zorluklara sahip bireyleri kapsamaktadır. Zorla yerinden edilen insanlarla belgelendirme ve anma çalışmaları yapmak, proje ekibinin çalışmak istediği grubun özel ihtiyaçlarına dair derinlemesine bilgi sahibi olmayı gerektirir. Bu, yalnızca ihtiyaçlarını karşılamaya ve haklarını uygulamaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda da güven inşa etmede ve kurulan etkileşimde daha iyi bir konumda olunmasına da yardımcı olur.

Katılımcıların İhtiyaçlarına Uyumlanma

Katılımcı grupların özel ihtiyaçlarını anlamak ve bunlara uyumlanmak aşağıdakileri kapsar:

- İhtiyaçlarını dillendirmeleri için kendilerine güvenli bir alan sağlayın;
- Mevcut yardımı, kaynakları ve destek hizmetlerini tanımlayın ve bunlara başvurun;
- Grup içindeki cinsiyet dinamiklerini, kültürel ve sosyoekonomik dinamikleri anlayın;
- Projeyi söz konusu ihtiyaçlara uyumlandırmak adına esnek olun ve
- Proje sürecinin ve çıktılarının, katılımcıların ihtiyaçları ile tutarlı olup olmadığını sürekli olarak değerlendirin.

InfoPark, acil mülteci sorununa ve Orta Doğu, Asya ve Afrika'dan gelen benzeri görülmemiş iç ve dış mülteci akınına çözüm getirme çabasıyla 2015 yılında Sırbistan'da kurulan bir dernektir. Oluşum, mültecilerin ve göçmenlerin ihtiyaç duydukları yardımı ve desteği almak için geldikleri Belgrad otobüs durağının yakınındaki bir parkta bilgi ve bağlantı noktası olarak başladı. İhtiyaçlar büyüdükçe InfoPark, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar dahil olmak üzere mülteci ve göçmen çocuklara koruma ve psikososyal destek dahil yeni hizmetler sunmaya başladı. Hibe projesinin parçası olarak InfoPark ekibi, yerinden edilme deneyimlerini anlatmaları ve kendi geleceklerini nasıl hayal ettiklerini çizimler aracılığıyla paylaşmaları için refakatsiz çocuklarla etkileşim kurdu. Ebeveynlerinin kararlarına tabi olan ve ardından terk edilmeye zorlanan bu çocuklar, temsiliyete sahip olmamaya alışkın değillerdi ve projeye katılmak konusunda rahat hissetmediler. InfoPark ekibi, onları zorlamamak ve daha ziyade ihtiyaçlarına saygı gösterecek bir faaliyet düzenlemek için zaman ayırdı;

InfoPark, Sırbistan

bu süreç InfoPark ekibinin, projeyi dört defa düzenlemesini gerektirdi ve nihai olarak da katılımcılara “Hakkınızda bilmem gerektiğini düşündüğünüz şey ne?” sorusunu sormasını gerektirdi

Güven İnşa Etme

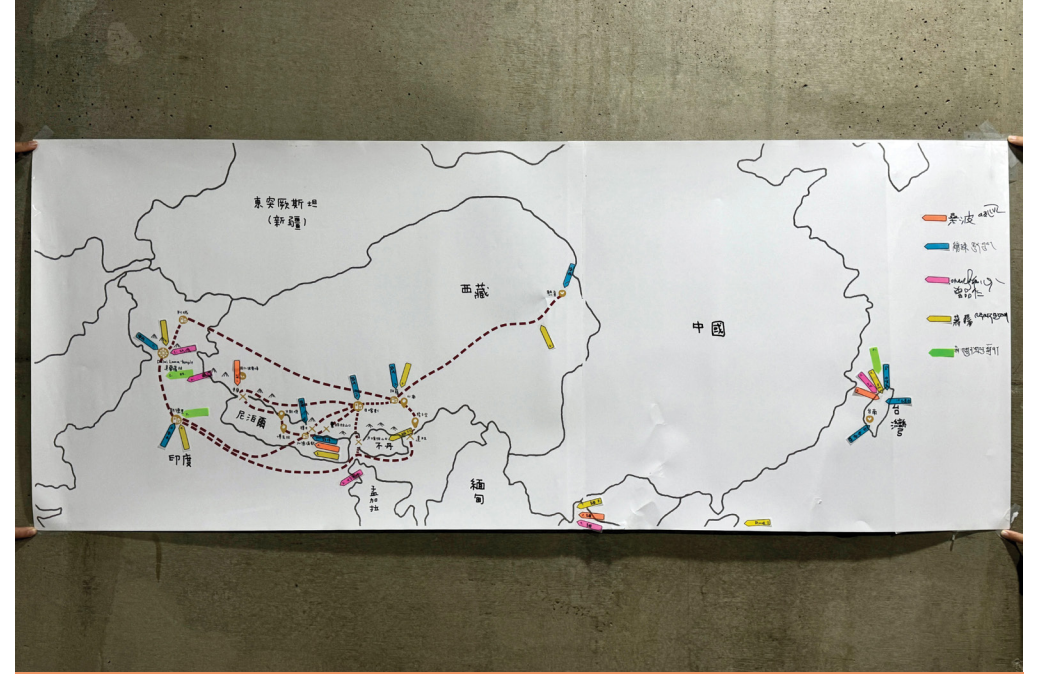
Çatışmadan kaynaklı şiddetin yol açtığı travma, her çeşit suistimal, ayrımcılık ve çoklu kayıplar, zorla yerinden edilen insanların güven duygularını engelleyerek aşırı savunmasız hale gelmelerine neden olmaktadır.

Güven kazanmak ve köprüler inşa etmek aşağıdakileri gerektirir:

- eşit bir ilişki kurmak;
- grupların bilgi birikimine, deneyimine ve kapasitesine değer vermek ve bunları takdir etmek;
- projenin başarısıyla ilgilenen, topluluk içindeki kilit topluluk ortaklarını ve paydaşlarını tanımlamak;
- süreci aceleye getirmemek ve kendi zaman dilimi içinde kendi seyrinde ilerlemesine izin vermek ve
- gerektiğinde geri çekilmek.

Küresel Toplum Barış ve Demokrasi İnisiyatifi (GLOSIPAD), barış inşasını ve çatışma azaltma inisiyatiflerini destekleyen, insan haklarını savunan, sözlü tarihleri paylaşmayı ve toplamayı kolaylaştıran, tehlikeli nefret söylemleri ile mücadele eden ve Kuzey Uganda’da Rhino Mülteci Kampı’nda psikososyal destek sağlayan bir Güney Sudan sivil toplum kuruluşudur. Hibe projesinin bir parçası olarak GLOSIPAD ekibi, Rhino Camp’ta yaşayan ikiye bölünmüş topluluklardan (Nuer ve Dinka toplulukları) gençlerle çatışma ve zorla yerinden edilme deneyimlerini paylaşmak ve barış inşası ile uzlaşma çabalarını teşvik etmek için etkileşimde bulundu. GLOSIPAD, topluluk liderleri, gençlik temsilcileri, kadın liderleri ve dini liderler dahil olmak üzere her iki topluluktan farklı gruplarla güven inşa etmek ve proje için desteklerini kazanmak adına bir araya gelip fikir alışverişinde bulunmak için çok fazla zaman ayırmıştır.

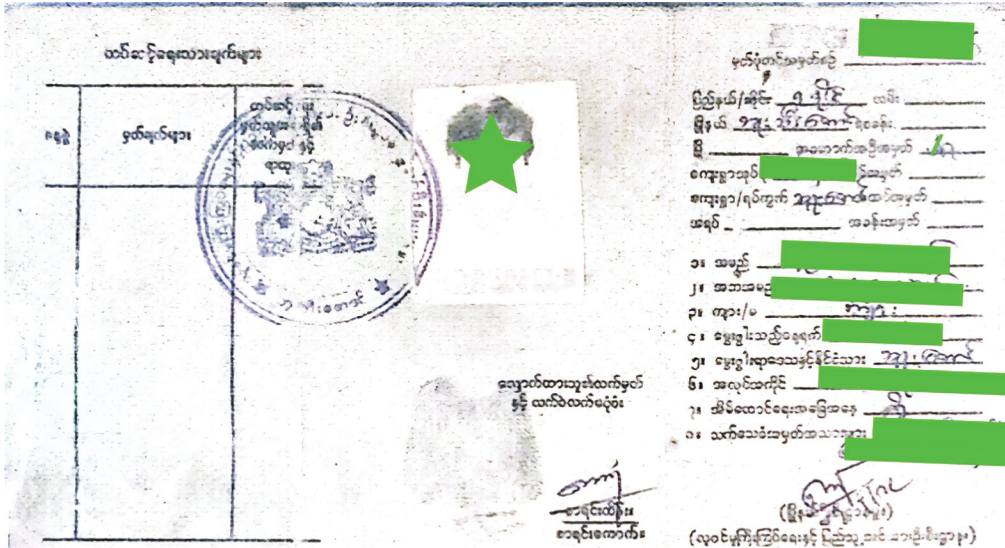
Ulusal Tayvan Tarihi Müzesi (NMTH), Tayvan kültürel kimliğini teşvik etmek ve çağdaş Tayvan tarihi ve topluluğuna ilişkin derin ve çok katmanlı bir anlayış sunmak adına çabalamaktadır. Bir ada ulusu olarak Tayvan, farklı dönemlerden mültecilere tarih boyunca kucak açmıştır, bu da çok yönlü bir mülteci toplumuna sahip olması ile sonuçlanmıştır. Ancak, mültecilerin sesleri tarih boyunca marjinalleştirilmiştir. Hibe projesinin bir parçası olarak NMTH ekibi, seslerini yükseltmek ve Tayvan toplumunda daha kapsayıcı bir kamu anlatımı inşa etmek adına sürgünde yaşayan Tibet toplulukları ile birlikte çalışmıştır. Sürgünde yaşayan Tibet hükûmeti ile Tayvan hükûmeti arasındaki ilişkinin belirsiz ve hassas olduğu ve Çin siyasi etkisinin arttığı bir ortamda ekip başlangıç olarak güven inşasına ve Dalai Lama Vakfı ve sürgünde yaşayan Tibet hükûmetinin elçiliğiyle ilişkiler geliştirmeye odaklanmıştır. Sonrasında onların resmi destekleri ile NMTH ekibi, topluluk üyeleri ile etkileşimde bulunmuş ve hikâye anlatımı yöntemlerini (ör. müzik ve dans) destekleyerek katılımcıların

“Tayvan Tarihi Ulusal Müzesi” National Museum of Taiwan History (NMTH), Tayvan

sürgün ve yerinden edilme ile ilişkili kişisel deneyimlerini ifade edebilmesini, bunu yaparken projenin, topluluk temsilcilerinin sesini pekiştirmediğinden, daha ziyade anlatımlarıyla iradelerini dillendirme ve kazanma amacıyla topluluktaki marjinalleştirilmiş sesler için bir platform sağladığından emin olmaya çalışmıştır.

“Rohingya İnsan Hakları Ağı” Rohingya Human Rights Network, Kanada ve Bangladeş

KAPSAYICI, DESTEKLEYİCİ VE KATILIMCI UYGULAMALAR

Kapsayıcı, destekleyici ve katılımcı uygulamalar, marjinalleştirilmiş topluluklara ilişkin toplumsal algıları değiştirmeye ve böylelikle ayrımcılığa ve şiddete karşı çıkmaya yardımcı olmaktadır. Bu tür uygulamalara dayanan belgelendirme ve anma inisiyatifleri, susturulan seslerin duyulmasını sağlamayı, öz temsiliyeti desteklemeyi, öz iradeyi geliştirmeyi ve bu sayede nihai sosyal dönüşüm hedefi ile zararlı anlatımları yeniden şekillendirmeye, yeni anlayışlar benimsemeye ve geçmişin yaralarını iyileştirmek adına gidilecek yeni yolları teşvik etmeye yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu bölüm, ilgili yaklaşımların her birine ayrıntılı bir şekilde değinmektedir.

Kapsayıcı, Destekleyici ve Katılımcı Uygulamaları Tanımlama

Kapsayıcı Uygulama: Kapsayıcı uygulama; ırk, etnisite, cinsel kimlik ve ifade, cinsel yönelim, toplumsal sınıf, milliyet, din, yaş, zihinsel veya fiziksel engellilik, zihinsel ya da fiziksel rahatsızlık ve diğer kimlikler gibi kimliklerden bağımsız olarak tüm insanları kucaklar. Bu, eşit erişim ve fırsatlar sunmakla ve ayrımcılık ile tahammülsüzlükten kurtulmakla ilgilidir.² Belgelendirme ve anmada kapsayıcı uygulamaları benimsemek, özellikle toplumda marjinalleştirilmiş ve görünmez hale getirilmiş insanların sesleri ve deneyimleri olmak üzere birden fazla sesin katılımını sağlamak anlamına gelmektedir. Kapsayıcı olmayan belgelendirme ve anma uygulamalarının, bölünmeleri ve ayrımcılığı derinleştiren zararlı etkileri olabilir. Marjinalleştirilmiş sesleri yükselten ve zararlı yapıdaki “resmi hegemonik anlatımlara” çeşitli alternatifler sunan kapsayıcı anlatımlar oluşturmaya yönelik mutlak bir ihtiyaç mevcuttur.

Destekleyici Uygulama: Destekleme uygulaması, bireylerin daha güvende hissetmelerini, iradelerini kazanmalarını ve seslerini çıkarmalarını sağlama sürecidir. İnsan hakları ihlalleri ve travmayı ele alırken, travma bilinçli yaklaşımlar benimsemek ve kurbanları destekleyen uygulamalar geliştirmek oldukça önemlidir. Bir kişinin hikâyesini anlatmak, duyarlı bir yolla yapılması ve kurbanlar ile hayatta kalanların kendi anlatımları üzerinde kontrolü yeniden kazanmalarını sağlaması durumunda güçlü ve dönüştürücü (yeniden travmaya yol açıcı olmaktan ziyade) olabilir. Bu durum, spesifik kültürel pratiklerini, ihtiyaçlarını ve zorluklarını göz önünde bulundurarak kurbanlarla ve hayatta kalanlarla etkileşimde bulunmada uyarlanmış yöntemler düzenlemeyi gerektirir.

Katılımcı Uygulama: Katılımcı uygulama, sıradan insanların yaşamlarını etkileyen kararlarda aktif ve etkin bir rol oynamalarını sağlayan bir dizi faaliyeti içermektedir. Bu, insanların yalnızca dinlenmeleri değil, aynı zamanda duyulmaları ve seslerinin sonuçları şekillendirdiği anlamına gelmektedir.³ Katılımcı uygulamalar, danışmanlığın ve iş birliğinin ötesindedir ve kurbanlar ile hayatta kalanlarla bir diyalog kurmayı ve karar vermedeki gücün paylaşımı da dahil olmak üzere sürecin tüm aşamalarını birlikte oluşturmayı kapsamaktadır. Bu; simgesel, yüzeysel ya da kısmi katılımdan ziyade derin, hedef odaklı bir etkileşim gerektirir ve yalnızca güven ve yakın ilişkiler inşa edilerek ve katılım sağlayacak insanlar için güvenli bir alanın geliştirilmesi ile gerçekleştirilebilir.

Kapsayıcı, Destekleyici ve Katılımcı Uygulamalar Benimsemek Neden Önemlidir?

Kapsayıcı, destekleyici ve katılımcı uygulamalar benimsemek aşağıdakiler için önemlidir:

- özellikle marjinalleştirilmiş ve susturulmuş bu grupların birden fazla bakış açısını ve ihtiyacını yakalamak, daha ayrıntılı ve çok katmanlı anlatımlar benimsemek ve etkin biçimde kapsamlı ve kapsayıcı kamu politikalarının ve prosedürlerinin geliştirilmesini mümkün kılmak;
- anlatımlarında kendi iradelerini geri kazanmalarını sağlayarak iyileşme süreçlerinde hayatta kalanları ve kurbanları desteklemek ve
- kurbanların ve hayatta kalanların benzersiz uzmanlıklarından ve bakış açılarından yararlanmak.

Kapsayıcı, Destekleyici ve Katılımcı Uygulamalara Örnekler

São Paulo Devlet Göçmenlik Müzesi (Brezilya)

Brezilya'daki **São Paulo Devlet Göçmenlik Müzesi**, Avrupalı mültecilerin ve onların ailelerin hikâyelerini anlatmak üzere 1993 yılında açıldı. Brezilya toplumunun "beyazlaştırılması"ni hedefleyen geçmiş göçmenlik politikalarında önemli bir rol oynayan eski Bras Göçmen Otel'i'nin ev sahipliği yaptığı müze, müzede sergilenen göçmen hikâyelerinin Avrupa, Orta Doğu ve Asyalı göçmenlerin ve onların São Paulo Eyaleti'ndeki atalarının hikâyelerine karşı ön yargılı temsil edildiğini ve günümüzde zorunlu göç hikâyeleri olarak anlaşılan Afrika kökenli Brezilyalıların ve Yerli Halkların anlatımlarını sistematik olarak dışladığını fark etmiştir. Bu ön yargı, Afrika kökenli Brezilyalıları ve Yerli Halkları marjinalleştirmeye ve onları tarih kayıtlarından çıkarmaya katkıda bulunan, Brezilya'nın "beyazlaştırma" politikalarının ve sömürge tarihinin mirasıdır. 2014 yılında yeniden açılmasından bu yana müze, sosyal bütünlüğe yönelik sonuçlarının yanı sıra Brezilya'nın resmi göç tarihindeki bu bağlantıları ve sessizlikleri soruşturmuştur. Günümüzde kapsayıcı bir anlatımı ve mirası temsil etmeyi ve bugünün Brezilya toplumundaki ayrımcılık ve ırkçılıkla mücadelede kapsayıcılığın oynayabileceği son derece önemli olan bu rolü ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Kadın Hakları İnişiyatifi (WORI) (Uganda)

Uganda'daki **Kadın Hakları İnişiyatifi** (WORI), cinsiyet temelli şiddetten muzdarip olmuş hayatta kalanlar için barınaklar sunan ve cinsiyet temelli ihlalleri belgeleyen hükümet dışı bir kuruluştur. WORİ yıllardır kadınların ihtiyaçlarına ve kişisel hikâyelerine ilişkin sorumluluğun alınması amacıyla bilgi toplamaya öncelik vermiştir. Bu yaklaşım, kurbanlığı özelleştirme ve salt kurban durumuna indirgeme yoluyla kadınlar üzerinde istenmeyen zarar riski taşımış ve ayrıca özellikle hikâyelerini paylaşmak üzere güvende hissetmeyen, zorlu hikâyelere sahip kadınları dışlamıştır. WORİ, belgelendirme uygulamalarını yeniden gözden geçirmiş ve kadınların anlatımlarını hassas, destekleyici ve dönüştürücü bir yolla paylaşan alternatif hikâye anlatımı yöntemleri benimsemiştir. WORİ, hikâye anlatımının farklı yaklaşımlarına ve tekniklerine (röportajlar, vücut haritalama,

kendi kendine kayıt vb.) ilişkin bilgi birikimlerini oluşturmaları adına personeli ve hayatta kalanlar için eğitim oturumları düzenlemiştir. Bu eğitime göre katılımcı hayatta kalanlar, kendi hikâyelerini anlatmak için hangi yöntemi kullanmak istediklerine, bunun nasıl, nerede ve ne zaman sergilenmesi gerektiğine karar verdiler.

Kadınlar İçin Alternatif Kalkınma Enstitüsü (WINAD) (Trinidad ve Tobago)

Trinidad ve Tobago'daki **Kadınlar İçin Alternatif Kalkınma Enstitüsü** (WINAD), kadınları desteklemek ve kalıp ön yargılarla ve kadınlara karşı ayrımcılıkla mücadele etmek adına Trinidad ve Tobago'da Kadınların Liderliğe ve Kalkınmaya Katkısına yönelik yeni bir müze ve anıt geliştirmek üzere 2022 yılında kuruldu. Süreç boyunca WINAD, rolünün kadınların geçmişlerini sunmaktan çok daha fazlası olduğunu anladı: kadınların hikâyelerinin, "kadınlar adına" paylaşılmasından ziyade kendileri tarafından anlatılması gerektiği ve müzenin gelişiminin başlangıcındaki karar sürecinde yer alarak kadınların sürecin sahipliğini üstlenmesi gerektiği. WINAD, müzenin geliştirilmesi sürecinin tüm aşamalarında ve çalışmanın tüm evrelerinde topluluk katılım prosedürleri geliştirmek üzere farklı toplulukların temsilcileri tarafından oluşturulan Koordinasyon Komitesini kurdu.

ZORLA YERİNDEN EDİLEN İNSANLAR KONUSUNDA KAPSAYICI, DESTEKLEYİCİ VE KATILIMCI UYGULAMALARI BENİMSEME

Zorla yerinden edilen insanların deneyimlerini belgelendirmek ve anmak adına kapsayıcı, destekleyici ve katılımcı uygulamalar benimsemek derinden dönüşümsel etkiye sahip olabilir ve toplum ile politikaya yön verenlerin algılarını değiştirmenin yanı sıra zorla yerinden edilen insanların iyileşmesini teşvik edecek güce sahip kapsayıcı anlatımlar oluşturarak köklü bir olumlu değişime olanak verir. Bu bölüm, zorla yerinden edilen insanlar konusunda kapsayıcı, destekleyici ve katılımcı uygulamaların nasıl benimseneceğine ayrıntılı bir şekilde değinmektedir.

Zorla Yerinden Edilen İnsanlar Arasına Marjinalleştirilmiş Seslerin Dahil Edilmesini Sağlama

Zorla yerinden edilmeye ilişkin kapsayıcı anlatımlar oluşturmak, özellikle kadınlar, LGBTQIA+ toplulukları, engelliler, çocuklar, etnik ve dini azınlıklar ve ülke içinde yerinden edilen mülteciler olarak kamplarda yaşayan zorla yerinden edilen kişiler dahil olmak üzere toplumda en fazla marjinalleştirilmiş ve görünmez hale getirilmiş grupların sesleri ve deneyimleri olmak üzere birden fazla sesin katılımını sağlamak anlamına gelmektedir.

Zorla yerinden edilen insanlar arasında bazı gruplar, diğerlerinden daha fazla dışlanmaktadır. Gerçek anlamda kapsayıcı olmak için, bu sesleri haritalandırmak ve etkileşimde bulunabilecekleri koşulları oluşturmak son derece önemlidir.

Bunu yapmak için, tam anlamda katılım göstermelerine yönelik öz iradelerini ve yetkinliklerini engelleyen zorluklar ve bariyerler üzerine düşünmek önemlidir.

Zorla Yerinden Edilen İnsanlarla Etkileşimdeki Zorluklar ve Engeller:

- Kalıcı olabilecek, travmayla bağlantılı ciddi duygusal engeller;
- Özellikle hâlâ çatışma bölgelerinde olan veya baskıcı rejimlerin boyunduruğunda yaşayan insanlar olmak üzere ülke içinde zorla yerinden edilen kişilerin seslerini çıkarabilmesi için güvenlik ve emniyet yetersizliği;
- Çoğu zorla yerinden edilme durumunda (kamplar, yerleşkeler vb.) hareket özgürlüğünün olmaması;
- Finansal yük ve temel hayatta kalma ihtiyaçlarının önceliklendirilmesi;
- Marjinalleştirilmiş grupların (gençler, çocuklar vb.) güçsüz hissettiren irade yoksunluğu;
- İnsan hakları hakkında bilgi eksikliği, travma ve travmanın normalleştirilmesi;
- Ön yargılı durumlar oluşturan toplumsal damga ve olumsuz kalıp yargılar (ör. kişisel deneyim ve travma hakkında konuşmak aileye ve topluluğa utanç verebilir);
- İnsanların katılım göstermesini önleyen ve zorla yerinden edilenlerin çabalarının bölünmesine neden olan güven eksikliği;
- Dil farklılıkları ve kültürel farklılıklar ve
- İlgili bilgilere, verilere, iletişim ağlarına ve kaynaklara erişim engelleri.

Marjinalleştirilmiş gruplarla etkileşim kurmak için iyi niyet yeterli değildir. Aşağıdakileri göz önünde bulundurmak önemlidir:

- Travmayı ifade etmeleri ve işlemeleri için grup üyelerine güvenli bir alan sağlamak;
- Güven inşasına zaman ayırmak;
- Güvenlik risklerini sürekli olarak değerlendirmek ve azaltma stratejileri geliştirmek;
- Kesişimsellik hakkında düşünmek ve cinsiyet, ırk, sınıf, cinsel yönelim ve fiziksel yetenek vb. dahil olmak üzere katılıma engel olabilecek her şeyi göz önünde bulundurmak ve cinsiyet/etnisite/ırk/din açısından hassas yaklaşımlar benimsemek;
- Bilinçsiz ve kökleşmiş ön yargıları ve proje ekibinde mevcut olabilecek diğer ayrımcı uygulamaları anlamak ve tanımlamak üzere çalışmak;
- Gruba uyarlanmış bir sözcükler bütünü ve dili kullanmak;
- Grup içindeki tüm güç biçimlerini algılamak ve bunlarla mücadele etmek, ayrıca cinsiyetçi üst anlatımlara ve sosyal yapılanmaya özen göstermek;
- Cinsiyet ifadesi ve cinsel kimliği, cinsiyet normu olarak algılanan normlara aykırı olan kişilere özen göstermek;
- Mümkün olduğunda uygun destek hizmetlerine ve finansal desteğe yönlendirmek ve
- İnsan hakları ve travma hakkında farkındalığı artırmak ve ilgili bilgilere, verilere, iletişim ağlarına ve kaynaklara erişim sağlamak.

Afganistan Adli Bilim Kuruluşu (AFSO), Afganistan'daki ilk hükümet dışı adli bilim kuruluşudur. Misyonu; insan haklarını, sivil özgürlükleri ve hukukun egemenliğini korumayı savunmaktır. AFSO, belgelendirmeyi ve adli bilimleri kullanarak, geçtiğimiz kırk yıllık süreçteki Afganistan iç savaşından ve diğer silahlı çatışmalardan kaynaklı zorla yerinden edilmelerin ve toplu mezarların belgelendirilmesinde aracı olmuştur. Hibe projesinin bir parçası olarak AFSO ekibi, Afganistan'daki Khas Urozgan'ın sürgüne zorlanmış Hazara topluluğuna karşı gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini belgelendirmiştir. Hedef, tarih boyunca ayrımcılığa uğramış bu topluluğun kendi anlatımlarını şekillendirmelerini ve doğruluk, adalet ve sorumluluk arayışlarını desteklemektir. AFSO ekibi, tanıklıklarını paylaşımları ve haklarını savunma sürecine katılmaları adına

bireylerle etkileşime geçmek için güvenli bir ortam oluşturmaya odaklandı. Güven inşa etmek için ekip, projeyi ve ekibi tanıtan ve tartışmalara moderatörlük yapan yerel ağlar, toplumsal aktivistler ve topluluk liderleri ile çalıştı. Görüşmeler, Afganistan'daki yakınlarının güvenliği konusunda oldukça endişeli olan katılımcıların anonimliğini sağlayarak güvenli ve özel ortamlarda gerçekleştirildi.

Destekleyici Hikâye Anlatımı Yöntemleri

Röportajlar, kişilerin bir olay ya da kişisel deneyimleri ile ilgili bilgi paylaşımlarındaki en yaygın yöntemdir. Ancak, kurbanlar ve hayatta kalanlar için gerçek anlamda destekleyici ve derinden dönüştürücü olabilecek alternatif hikâye anlatımı yöntemleri de mevcuttur. Bu yöntemler, anlatımlarında kendi iradelerini geri kazanmalarını sağlayarak iyileşme süreçlerinde zorla yerinden edilen insanları destekleme potansiyeline sahiptir.

Onları güvende tutacak ve ayrıca onlara destek sağlayacak uygun hikâye anlatımı yöntemini seçmek üzere katılımcılara dair derin bilgi birikimi edinmek çok önemlidir.

Alternatif Hikâye Anlatımı Yöntemleri:

Vücut Haritalama: Bu, üzerine düşünmek ve kişinin kişisel ve somut yaşam deneyimlerini görsel olarak ifade etmek üzere çizim, boyama ya da diğer medya araçlarını kullanarak vücut haritaları oluşturma sürecidir. Acı verici hatıralarından kurtulup bir iyileşme seviyesine ulaşmaları adına deneyimlerini hatırlamaları ve ifade etmeleri için katılımcılara güvenli bir alan oluşturur.

Kişisel Nesnelere Aracılığıyla Hikâye Anlatımı: Bu, katılımcıların deneyimleri ile ilgili kişisel nesnelere paylaştıkları bir başka anma formudur. Bu nesnelere, özellikle sözcüklerle iletmenin genel olarak güç olduğu kayıp deneyimi olmak üzere deneyimlerinin duygusal yükünü taşımaktadır.

Sanat Aracılığıyla Hikâye Anlatımı: Sanatsal ifade, özellikle henüz kendilerini ifade edecek sözcükleri olmayan çocukların ya da güçsüzleştirilmiş hisseden marjinalleştirilmiş grupların olmak üzere kurbanların ve hayatta kalanların hikâyelerini ve deneyimlerini paylaşmalarına yönelik bir fırsattır.

Odak Grup Görüşmesi (FGD): Bu, bir moderatörün rehberliğindeki 6-10 kişi arasındaki diyaloglardan oluşur. Bu diyalogların amacı, katılımcıların belirli bir konu başlığı/konu başlığı dizisi ile ilişkili algılarına ya da deneyimlerine dair derinlemesine bilgi edinmektir. Katılımcılar kendi kişisel deneyimleri hakkında konuşma konusunda güvensiz hissettiğinde FGD, hassas konu başlıkları dolaylı yollarla tanıtılıp anlatıldığı için güvenli bir ortam sağlamaktadır.

"Afgan Mülteciler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği" Afghan Refugees Solidarity Association (ARSA), Türkiye

Afgan Mülteciler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği (ARSA),

Türkiye'deki mültecilere ve sığınmacılara destek ve yardım sağlamaya adanmış kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Hibe projesinin bir parçası olarak ARSA ekibi, sanatsal ifade aracılığıyla deneyimlerini anlatmaları için zorla yerinden edilen çocuklarla etkileşimde bulunan "Sırt Çantalı Çocuklar" inisiyatifini başlatmıştır. Zorla yerinden edilen çocuklar tarafından deneyimlenen derin psikolojik ve duygusal etki ve uygun desteğin olmaması, duygusal streslerini ağırlaştırmakta ve kişisel gelişimlerini engellemektedir. 10 atölyenin düzenlenmesi aracılığıyla proje, Türkiye'deki zorla yerinden edilen Afgan çocukların güven kazandığı ve kendilerini sanat aracılığıyla ifade edebildikleri güvenli ve geliştirici bir ortam sağlamıştır.

Mujer Diaspora, diasporadaki Kolombiyalı kadınların hem Kolombiya barış sürecinde hem de kendi ev sahibi ülkelerinde değişimin araçları olmalarını destekleme inisiyatifidir. Hem silahlı çatışmadan hem de göç sürecinden kaynaklı travmayı iyileştirmeye katkıda bulunmayı; diaspora topluluğunun yaşadıkları deneyimlerin Kolombiya'daki resmi gerçekleri, hatıraları ve uzlaşma inisiyatiflerini aktardığından emin olmayı ve ev sahibi ülkelerde diasporanın entegrasyonunu iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Hibe projesinin bir parçası olarak Mujer Diaspora ekibi, Londra ve Barselona'da sürgünde yaşayan, Kolombiya'daki çatışmanın kurbanları olan 20 Kolombiyalı kadın ile etkileşime geçmiştir. Tüm bu kadınlar, çatışmayla ilgili zulmün soruşturulmasından sorumlu Kolombiya doğruluk komisyonunun önünde ifadelerini verirken yeniden travmaya yol açan deneyimler yaşadılar. Okur yazarlık oluşturma atölyeleri aracılığıyla, yıllar boyunca geliştirdikleri deneyimlerini ve direnç stratejilerini paylaşma ve bunlar üzerine düşünmek üzere bir araya geldiler. Bu atölyelerin nihai ürünü, kendi travmaları ile baş etmelerine ve kurban odaklı ve kurban yönetimli belgelendirme ve anma süreçleri planlamalarına yardımcı olmada bir araç olarak diğer ülkelerdeki zorla yerinden edilen kadınlar ile paylaşılacaktır. Bu kadınların deneyimlerini kabul etmek ve geliştirdikleri becerilere ve stratejilere değer vermek, kolektif iyileşme ve güçlenme süreçlerine katkıda bulunmuştur.

İş Birlikçi Karar Verme ve Birlikte Oluşturma Süreçleri Yaratma

Zorla yerinden edilen insanların iş birlikçi karar verme ve birlikte oluşturma süreçlerine katılımı, ihtiyaçlarına daha iyi bir biçimde yanıt vermek, zorla yerinden edilme anlatımında iradelerini kazandırma ve benzersiz uzmanlıklarından ve bakış açılarından yararlanmak adına büyük önem taşımaktadır. Bu, simgesel danışmanlığın veya yüzeysel ya da kısmi katılımın ötesine geçmek demektir; daha ziyade insanlara kendileri için en iyinin ne olduğuna karar verme gücü verilen eşitlikçi, çok taraflı bir karar verme yapısı düzenlemeyi gerektirmektedir. Bu, aşağıdakileri içermektedir:

- Eşit bir ilişki kurmak;
- Farklı değerler, normlar ve uygulamalar seti temelinde işlev görebileceği için grubun sosyal kurallarına, değerlerine, bilgi birikimine ve yapılarına adapte olmak;
- Grup ile anlayışlı ilişkiler kurmak ve adil bir tutumla birlikte oluşturma yollarını konuşabilecek bir diyalog oluşturmak üzere zaman ayırmak;
- Katılımcılar arasında etkili iletişim yöntemleri geliştirmek;
- Projenin uygulanması sürecinde ortak sahipliği sağlamak ve
- Projenin çıktılarının ortak sahipliğini mümkün kılmak.

Kanada'daki **Rohingya İnsan Hakları Ağı** (RHRN), Rohingya'nın kötü durumuna ilişkin farkındalığı yükselten mülteci kamplarından ve diğer diasporalardan olan Rohingya aktivistleri, konuşmacıları ve yazarlarında oluşan bir ağıdır. Hibe projesinin bir parçası olarak RHRN ekibi, Rohingya köylerinin ve Mynamar hükümetinin yok ettiği ve artık haritada görünmeyen Mynamar'ın kültürel öneme sahip alanlarının belgelendirilmesi üzerine çalıştı. Hedef; kimlik kartları, nüfus sayımı kartları ve camilerin, okulların, mezarlıkların vb. yerlerin fotoğrafları gibi mülteci kamplarında hayatta kalan Rohingya'lular tarafından korunan ilişkili belgelerle imha edilmiş Rohingya köylerinin gösterileceği kamuya açık çevrimiçi etkileşimli bir veritabanı oluşturarak Rohingya'nın geçmişini ve Mynamar'daki varlığını inkar eden resmi anlatıma karşı koymaktır. RHRN ekibi çabalarını, köylerini ve kendileri için kültürel öneme sahip alanları kendi kendilerine belgelendirmeleri ve projenin sahipliğini üstlenmeleri adına kamplardaki Rohingya'luları desteklemeye odakladı.

No title

Transitional Justice
in Spanish
is a woman,
but upon finding her,
the faces of men are unveiled,
and the ostentation of power.

And in this encounter,
Me, a woman,
can only be a victim,
giving my testimony,
perhaps a secretary,
taking notes.

From the power
behind a desk,
a tie analyzes my story
to its liking,
fragments it
from the power,
without humility.

Although we seek the same end,
You, transitional justice,
remain feeding powers.
Me, with the open wound,
that I have learned to heal.

I approach you
to become ashes still carrying ember,
and when joining them with the ashes of other women,
we can become a giant flame,
that illuminates
beyond your tie,
beyond your desk,
beyond your borders,
beyond your vain powers.

Sin títulos

La justicia transicional
en español
es una mujer,
pero al encontrarla
se desvela el rostro de hombres,
y la ostentación de poder.

Y en este encuentro,
yo mujer
solo puedo ser víctima,
dando mi testimonio,
quizás secretaria,
tomando apuntes.

Desde el poder
detrás de un escritorio
una corbata analiza mi historia
a su gusto,
la fragmenta
desde el poder,
sin humildad.

Aunque busquemos el mismo fin
Tu, justicia transicional
te quedas alimentando poderes.
Yo con la herida abierta
que ya se sanar.

Me acerco a ti
para convertirme en ceniza que aún lleva brasa,
y que al juntarla con las cenizas de otras mujeres,
podemos ser un fuego gigante,
que alumbre
más allá de tu corbata,
de tu escritorio,
de tus vanos poderes.

SONUÇ

Zorla yerinden edilen insanların deneyimlerini kapsayıcı ve kurban odaklı bir yaklaşım benimseyerek belgelendirmenin ve anmanın, derinden dönüşümsel olma ve toplumda devasa bir olumlu değişime yol açma potansiyeli vardır.

Zorla yerinden edilenlerin seslerine odaklanarak ve marjinalleştirilmiş grupları öz iradelerini kazanmalarında destekleyerek doğruluk, adalet ve sorumluluk hakları dahil çok boyutlu ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayabilir, daha fazla dışlama ve ayrımcılığa yol açan nefret dolu ve ayrımcı anlatımlara karşı koyabilir ve benzersiz bakış açılarından ve uzmanlıklarından yararlanabiliriz.

Zorla yerinden edilen insanlarla eşit ve destekleyici bir ilişki inşa etmek için zaman ve derin, uzun vadeli bir yatırım gerekmektedir.

REFERANSLAR

- “Civil Society Documentation for Accountability.” Küresel Adalet, Doğruluk ve Uzlaşma İnisiyatifi. Erişim: 14 Kasım 2023. <https://gijtr.org/our-work/civil-society-documentation-for-accountability/>.
- Colmenares Millán, Dario. “Eğitim Oturumu I: Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma İlkeleri.” *In Their Own Voice: Inclusive and Victim-Centered Documentation and Memorialization of Forced Displacement*. In Their Own Voice’taki Sunum: Zorla Yerinden Edilmeye İlişkin Kapsayıcı ve Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma, 13 Eylül 2023.
- GIJTR, derleyen. *Giving Life to Memory: Manual for Human Rights Civil Society Organizations on Creating and Preserving Digital Archives*. GIVING LIFE TO MEMORY, 2023. <https://gijtr.org/wp-content/uploads/2023/07/CSOs-in-Digital-Archiving-Toolkit-EN-final-single-pages-1.pdf>.
- GIJTR, derleyen. *Living Archives: An Introductory Toolkit for Civil Society Organizations in the Creation of Human Rights Oral Archives and Organizing Their Documentation*. LIVING ARCHIVES, 2020. <https://gijtr.org/wp-content/uploads/2021/12/Living-Archives-Toolkit-6x9-EN-final.pdf>.
- GIJTR, derleyen. *Working Guidelines on the Collection and Preservation of Civil Society Documentation of Gross Human Rights Violations and its Use by Accountability Measures*. WORKING GUIDELINES, 2020. <https://gijtr-stage.bdf.technology/uploads/2020/10/GIJTR-Working-Guidelines-FINAL-ENGLISH.pdf>.
- GIJTR, derleyen. *Body mapping for advocacy. A Toolkit By Shirley Gunn 2018* https://www.sitesofconscience.org/wp-content/uploads/2023/06/Toolkit-Body-Mapping-2018_Online.pdf.
- ICSC, *Transformative Documentation: New Approaches to Community-Driven Documentation Initiatives*. YouTube. YouTube, 202p. <https://www.youtube.com/watch?v=KorcMV98dEO>.
- Mohammed, Sumaiya. “Eğitim Oturumu II: Belgelendirmeye ve Anmaya Yönelik Hassas ve

Yeniden Travmaya Yol Açmayacak Yaklaşımlar.” *In Their Own Voice: Inclusive and Victim-Centered Documentation and Memorialization of Forced Displacement*. In Their Own Voice’taki Sunum: Zorla Yerinden Edilmeye İlişkin Kapsayıcı ve Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma, 14 Eylül 2023.

Ndow, Nana-Jo. “Eğitim Oturumu I: Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma İlkeleri.” *In Their Own Voice: Inclusive and Victim-Centered Documentation and Memorialization of Forced Displacement*. In Their Own Voice’taki Sunum: Zorla Yerinden Edilmeye İlişkin Kapsayıcı ve Kurban Odaklı Belgelendirme ve Anma, 13 Eylül 2023.

PILPG, *Documentation as a Tool for Transitional Justice*. YouTube. YouTube, 2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=krSeHx6lwjw>.

PILPG, *Other Uses of Documentation*. YouTube. YouTube, 2021.<https://www.youtube.com/watch?v=9OyaKNTzFvg>.

BK Veri Hizmeti. “Nitel Verileri Anonimleştirme.” BK Veri Hizmeti, 20 Nisan 2023.
<https://ukdataservice.ac.uk/learning-hub/research-data-management/anonymisation/anonymising-qualitative-data/>.

Notes de fin

1 Mohammed, Sumaiya. “Eğitim Oturumu II: Belgelendirmeye ve Anmaya Yönelik Hassas ve Yeniden Travmaya Yol Açmayacak Yaklaşımlar” *In Their Own Voice: Inclusive and Victim-Centered Documentation and Memorialization of Forced Displacement*. 14 Eylül 2023 tarihli sunum.

2 Kapsayıcılık ne anlama gelir? <https://www.inclusion.me.uk/news/what-does-inclusion-mean>.

3 Katılımcı Yöntemler web sitesi, <https://www.participatorymethods.org/page/about-participatory-methods>.

International Coalition of
SITES of CONSCIENCE

www.sitesofconscience.org

 Facebook.com/SitesofConscience

 @SitesConscience

 @SitesofConscience

GIJTR

Global Initiative for Justice
Truth & Reconciliation

www.gijtr.org

 @GIJTR

 @GIJTR

AHRDO

Afghanistan Human Rights
and Democracy Organization

www.AHRDO.org

 Facebook.com/AHRDO

 @AhrdoAfg

 @ahrdo_afg

 @ahrdoorg590